

Berszán István, Berszán Lídia

A megbocsátás kínjai?

*Nem azt mondom neked,
hogy hétszer, hanem még
hetvenszer hétszer is. (Mt 18,22)*

A megbocsátás elfogadható gyakoriságának kérdésére adott elképesztő jézusi válasz nem tűnik eltúlzottnak, ha a közeli másikon házastársat (is) értünk. Néhány évtizedre kellhet ekkora „hitel”, ha nem akarjuk kibékíthetetlen sértett felekként végezni. Az előadás azokat a lejtésirányokat veszi számba, amelyek a férj és feleség elleni vétkek – megbocsátást kerülő – feloldási kísérleteire csábítanak. Ha ezek szétválasztó hatásának kínjaihoz mérjük egymás szeretetben elszenvedését, a hányados egy hetvenszer hétszeri felfedezés után is megmaradó titok: **jobban van dolga a kettőnek.**

Dr. Berszán Lídia (1967) Szatmárnémetiben született, hatgyermekes baptista lelkészcsalád elsőszülöttjeként. Jelenleg Kolozsváron él, feleség, három gyermek édesanyja. Több mint három évtizede döntött tudatosan a felől, hogy elfogadja Jézus áldozatát, és az ő tanítványaként szeretne élni. Tanulmányait Kolozsváron és Budapesten végezte. Foglalkozása: egyetemi docens a Babes-Bolyai Tudományegyetem Szociológia és Szociális Munka Tanszékén. Nyolc éve házigazdja a mozgássérült gyerekek és szüleik klubjaként működő Integrált Játsszóháznak. Családterápiás és lelkigondozói tevékenységet is folytat. Idős és fogyatékos személyek szociális ellátását végző intézmények alkalmazottainak tart képzéseket és szupervíziót.

Dr. Berszán István (1966) irodalom- és gyakorláskutató, a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem Magyar Irodalomtudományi Intézetének intézetvezető egyetemi docense. Az irodalmi írás és olvasás figyelemgyakorlataira irányuló kutatásait otthon és külföldön tartott kísérleti Terepkönyv-táborok egészítik ki. 1990-ben kötött házasságot Lídiával, azóta huszoneves lányaik férjhez mentek, hat éves kisluk most kezdte el az iskolát. A Kolozsvári Magyar Baptista Gyülekezet igehirdető szolgálattevője, járt a Mont Blanc-on, meséskönyveit sokan kedvelik.

István:

Azt az utasítást kaptuk a szervezőktől, hogy ezúttal ne olyan tudásrendszert próbáljunk átadni, amit a lelkészek majd a saját tanításaikban hasznosíthatnak, hanem őket és feleségeiket próbáljuk megszólítani. Mikor azon töprengtem, hogyan tegyek kísérletet nem lelkészként a lelkészek, illetve lelkész házaspárok megszólítására, egy szomszédos keresztény felekezet ihletése segített: arra gondoltam, hogy egyik hiteles módja ennek a gyónás lehetne. Persze, az előadóterem gyóntatófülkéeként kicsit nagyobb a kelleténél, de talán ettől neoprotestáns és egészen biztosan ősapostoli: „Valljátok meg bűneiteket egymásnak és imádkozzatok egymásért” (Jak 5,16) *Gyónom tehát a mindenható Istennek és nektek, lelkész testvéreim, hátha ti is csatlakoztok.*

Jézus elképesztő válasza

Lídia:

Gyermekeinket arra neveljük, hogy kérjenek bocsánatot, ha hibáztak, ezzel kezdődik a rendezés. Azt ritkábban tanítjuk, hogy ne csak *kérjenek*, hanem *adjanak* is bocsánatot. Jézus arra nevel minket, tanítványait, hogy bocsássunk meg hetvenszer hétszer is naponta, a feltételek és a sértő-sértett szerepek tisztázgatása nélkül, akár bocsánatkérést sem várva. Az evangéliumokban hatszor tanít a megbocsátásról, és egyszer beszél a bocsánatkérésről. A Miatyánk imádság után is egyedül a megbocsátás fontosságára tér vissza.

István:

Titeket nem botránkoztat meg, ahogy Jézus a megbocsátás elfogadható gyakoriságának kérdésére válaszol? Mintha nem is törődne azzal, hogy amit meg kell bocsátani, az bizony vétkek! Hát nem bátorítja így az ellenem vétkezőt? Nem tudom, vannak-e köztetek társaim, de az evangéliumban találtam olyanokat, akik ugyanilyen sértődöttek a Mesterre, mert nem törődik azzal, ami nekünk gondot okoz. Az egyik Márta: „*Hát nem törődsz velem, nincs gondod arra, hogy a testvérem magamra hagyott? Mondd neki, hogy segítsen!*” (Lk 10,40) Ugyanilyen sértődött a tizenkét tanítvány a hullámokon hanykódó hajóban: „*Hát nem törődsz velem, hogy elveszünk?*” (Mk 4,38) És mind a kétszer kiderül, hogy Jézus valóban mással törődik. Mártának így felel: „*Mi a szükségesebb most, Márta? Az, hogy itt sűrődj, és Máriát is magaddal so-*

dord, vagy hogy rám figyelj, amikor itt vagyok nálatok, ahogy Mária teszi? Ki választott kettőtök közül jobban, Márta?” Úgy látszik, Jézus nem az azonnali remek vacsorával, hanem a találkozással törődik. A háborgó tengeren is egészen más fontos neki, mint a tanítványoknak: *„Hogy vagytok ilyen féltékenyek? Hogyhogy nincs hitetek?”* Inkább törődik a félelem hitet feldúló viharával, mint a tengerével.

Tőlem is megkérdezi, amikor megsértődöm a megbocsátásról szóló tanításán: *„Hogy vagy ennyire irgalmatlan? Hiszen arra biztatlak, hogy a legközelebbiekeknek mindig megbocsáss. Nekik sem akarsz megbocsátani? Akkor hogy fogsz megbocsátani az ellenségednek? Hogyha nem szereted teljes szívedből, akiket szeretsz, hogy fogod szeretni az ellenségedet?”* El kell gondolkodnom, hogy mivel törődöm inkább. Azzal, hogy minél sérthetlenebb legyek a másikkal szemben, vagy azzal, hogy vele lehessenek, még ha ez sérülékenységet is jelent? Aki nem bánthat engem, azt messze tartom magamtól. Csak az bánthat, akit közel engedek, akit befogadok. Jézus mindig ezzel törődik: *„Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok és megterhelteketek, és én megnyugosztalak titeket”.* (Mt 11,28) *„Engedjétek, hogy a kisgyermekek énhozzám jöjjenek, és ne tiltsátok el őket”.* (Lk 18,16) *„Azt, aki hozzám jön, semmiképpen ki nem vetem”.* (Jn 6,37) Be kell látnom, hogy az egymás elleni vétkeknek (amiért éppen aggódom, amivel törődöm) sincs nagyobb ellenszere az egymás előtti megnyílnál.

*Valahányszor úgy tűnik, hogy
Jézus nem törődik azzal,
amivel én kétségbeesetten vagy
felháborodottan törődöm,
ez egészen biztosan azt jelzi, hogy
nekem sem azzal kellene törődnöm.*

Mikor megbánt a feleségem, nagyon aktuális a Mester kérdése: *„Mivel törődsz most? Azzal, hogy visszaadd, hogy elzárkózz, vagy hogy megbocsáss? Valahányszor úgy tűnik, hogy Jézus nem törődik azzal, amivel én kétségbeesetten vagy felháborodottan törődöm, ez egészen biztosan azt jelzi, hogy nekem sem azzal kellene törődnöm. Nem őt kell rábírnom, hogy azzal törődjön, amivel én, hanem nekem kellene elkezdenem azzal törődni, amivel ő. Márpedig amikor a közeli közti sértésekről van szó, Jézus nem a sérthetlenségünk biztosításával, hanem a megbocsátókészségünkkel törődik.*

Lídia:

Nemrég agyutatások során jutottak arra a felismerésre, hogy amennyiben nem oldódtak fel vagy oldódtak meg lefekvésig a napközben minket érő negatív feszültségek, konfliktusok, alvás közben az érzelmi tudat agyi mélyrétegeibe kerülnek. Ez a terület „szenved” és „szenvedet”, és nincs időérzéke, mindent az aktuális tartományában tart. Még akkor is, ha pillanatnyilag úgy tűnik, hogy ha aludtunk egyet a sérelemre, mintha már veszített volna az erejéből, egy újabb meg-

bántódás rögtön hozzákapcsolódik az előzőhöz. Csoda-e, ha a Mester arra tanít, hogy le ne menjen a nap a haragunkon.

A mindennapi kenyér és a mindennapi megbocsátás elengedhetetlen az életünkhöz. Naponta kell kérnem a bocsánatot, hogy naponta tudjam adni a megbocsátást. Különböző lépten-nyomon kiderül, hogy gonosz szolga vagyok: még ki sem mentem az én Uram elől felmérhetetlen adósságom elengedésének a megkönnyebbülésével, s már fojtogatom a másikat elenyésző tartozásáért. Mentálhigiénés egészség, lelki-szellemi fittség nincs bocsánat és megbocsátás nélkül: *„ezért van köztetek sok erőtlen és beteg, és alusznak sokan”.* (1Kor 11,30)

A férj és a feleség elleni vétkek

Lídia:

A genderszemlélet előretörése óta vitatottá vált a férfi és nő közötti típuskülönbségek léte, érvénye. A házasság során mégis, különösen az első években, nem kevés elfogadni, és megbocsátani valót eredményezhet a velünk született és az eredetcsaládból hozott különbözőségek közös „mi”-vé alkotása. Az alábbi táblázat ezekből a különbségekből ad ízelítőt. A nemek szerinti felosztás sok esetben felcserélhető (például a nő az, aki hallgat, munkában vezet le a problémahelyzetből fakadó feszültségeit, és a férfi viselkedése az emotívabb), a lényeg az, hogy ezeknek a különbségeknek a számbavétele és tudatosítása már elindíthat abba az irányba, hogy meglettük ne elidegenítsen egymástól, hanem idővel akár értékke, gazdagsággá minősüljön.

	Férfi	Nő
probléma-helyzetben	racionalizálódik: hallgat vagy munkában vezet le	emotionalizálódik: kibeszéli, elsírja
biztonság / kihívás	kedveli a kockázatot, kihívást	biztonságot keres
irányultság	közösség, társadalom	„privacy”, intimitás
idő-orientáció	perspektivikus v. horizontszemlélet	kidolgozza a jelent, jövőt
a gyermek felé	„utód”-elvárások	„örök gyermek”, elfogadó, óvó szerep
szerepprioritás	1. Hivatás 2. Házastársi szerep 3. Szülő szerep	1. Szülő szerep 2. Házastársi szerep 3. Hivatás

A szerepprioritások sorrendje talán a leginkább nemhez köthető. A családi élet egyensúlyát az adja, ha a házastársi szerep azonos szinten helyezkedik el mindkét félnél, és ha tudatosan törekszenek arra, hogy mindketten tiszteletben tartsák

a másik prioritásrendjét. Amikor kicsik a gyermekek, akkor a legnehezebb 'viselni' mindkét félnek ezt a különbséget.

István:

Engem az sért, ha az anyuka meg akarja kímélni a gyereket az apjától: tőlem. Ha például fel akarom hívni valamelyik, már férjhez ment lányunkat, mert tudom, hogy éppen rágódnak valamin, ő rám szól, hogy szegények biztosan el vannak foglalva, inkább ne zavarjam őket. Vagy szembefordul velem, ha a hatéves *Matyi Farkast* fegyelmezem. Pedig szakemberként is igazán tudnia kellene, hogy ez mennyire rossz stratégia! Sokkal jobban tenné, ha higgadtan ismételné el neki, amit én esetleg indulatosan mondtam. Én mindig ezt teszem, sohasem fordulok ellene, amikor a fiúval összevesznek. Neki is sokkal nehezebb, ha rögtön a gyereket veszi védelmébe. Amiben ilyenkor megpártolja, azzal másnap ő küszködik ugyanúgy, ahogy most én. Hát nem?!

Az is bánt, amikor valamiről, amit magáról nem tud elképzelni, engem is le akar beszélni. Szerinte sokszor túl meredek, amit bevállalok vagy megengedek magamnak. Például amikor megszorítottam a kezét az utcán még lánykorában, és mi is átmentünk a másik oldalra, ahová a velünk szembe jövő lelkész ment át, hogy ne találkozzunk „így”. Persze most, hogy gyónok, jobban észreveszem: ilyenkor azt várom el, hogy ő is bevállalja velem, ami neki túl meredek. Olykor akár szó szerint is, mondjuk egy kicsit nehezebbre vagy hosszabbra sikerülő hegyi túrán, vagy a gyülekezeti vitákban, ahol közös állásponton szoktunk lenni, csak ő gyakran túl meredeknek találja, ahogy ezt az álláspontot képviselem. Úgyhogy amit ellenem irányuló sértésként emlegetek, abban bizony nagyon sok bántás is van a másik ellen. Panaszkodom, hogy engem is le akar beszélni arról, ami neki túl meredek, s közben akarata nélkül őt is ráveszem ilyen dolgokra.

Még akkor is megsértődöm, amikor olyasmit ró fel a feleségem, amiben nem érzem magam hibásnak. Haragszik, hogy reggel iskolába készülésközben hozzáfogok felseperni és feltörölni a csempét. Én pedig azt gondolom, hogy az ilyen férjnek inkább tartósítószer kellene tenni a fürdővizébe, nem megszidni.

Repedések a házasság falán: a kapcsolat elleni vétkek

A házasság elején, többnyire konfliktuskerülés miatt, kimarad az összecsiszolódás, ami később a kapcsolat megterhelődését okozza, és hosszú távon tarthatatlan feszültségeket okoz.

Lídia:

A „lesznek ketten egy testté” ígéretét és feladatát együtt kapta a férj és feleség. Minden, ami ez ellen hat, véték a kapcsolat ellen. Van néhány tipikusnak mondható helyzet.

Az *egyoldalú alkalmazkodás* azt jelenti, hogy egyik túlalkalmazkodik, a másik pedig egyáltalán nem alkalmazkodik, öntörvényű magatartást tanúsít. A házasság elején, többnyire konfliktuskerülés miatt, kimarad az összecsiszolódás, ami később a kapcsolat megterhelődését okozza, és hosszú távon tarthatatlan feszültségeket okoz.

Az *egyedül hagyást/maradást* leginkább a túlvállalás okozza: egyik előreszalad, a másik lemarad. A túlvállalás nem csak addig súlyos, amíg feladatai miatt a házastárs távol van a társától, családjától. Talán akkor a legsúlyosabb, amikor otthon van, de mégsem érhető el: túl fáradt vagy túlságosan tele van az élete „nagy dolgaival”, és már nem képes látni és érteni a párja, gyermekei mindennapjait. És nem illik haragudni rá, mert jó ügyben, lelki munkában van távol. Ilyenkor kapaszkodnak meg és kezdenek felnőni a keserűség gyökerei a családi élet talajában.

A jó kapcsolat nemcsak stabil, de rugalmas is, képes változni a családtagok változó szükségletei, életkori sajátosságai mentén. Az *önaktualizálás képessége* egyéni, de családi szinten is folyamatos kihívást jelent. Ha szigorú elvek vagy hullámzó érzelmek vezetnek, ezek nehezítik a családi lét aktualitásaihoz való igazodást. Minden hivatáshoz – a lelkipásztorhoz leginkább – hozzátartozik az áldozatvállalás is. Amikor Isten hív el egy konkrét feladatra, akkor ő a garancia az áldozatvállalásban. De nem lehet csupán kegyes elvek vagy érzések mentén tájékozódni a családi élet és hivatás egyensúlyának folyamatos aktualizálásában. Igyekezzünk „értelmes módon élni együtt” – mondja Péter (1Pt 3,7). Időnként segíthet ez a pragmatikusnak tűnő kérdés is: Mekkora család vállalható ekkora hivatáshoz, avagy mekkora hivatás vállalható ekkora családhoz?

A jó házasságnak fénye van, evangelizál. A közösség, de különösen a tinik nagyon érzékenyek a hitelességproblémákra: irgalmatlan éleslátással vizsgálják és ítélik az előljárók házasságát, családi életét. Még sohasem hallottam, hogy elismeréssel vonták volna le a tanulságot: „X lelkipásztor annyira szerette az Urat, hogy még a házasságát is feláldozta érte”.

Nemcsak házasságtöréssel lehet véteni a kapcsolat ellen, hanem gyakran a repedések okoznak törést. Az egy testtéltel egy életen át tartó folyamat. Igazi próbája az egymásra utaltság, az időskor.

Megbocsátást kerülő feloldási kísérletek és kínjai

István:

1. Stratégiai megoldás

Van, hogy nem hagyom annyiban a sérelmemet: újra és újra érvelek és vádolok. Mindig felfedezek még egy jó retorikai húzást a másik védekező álláspontja ellen, illetve a sajátom mellett. Gyónás közben látom, hogy ez pont olyan veszélyes, mint amikor még egy pohárral és még egy pohárral felhajt, aki nem tudja abbahagyni az ivást. Ilyenkor ugyanis elvakult az az hiszem, hogy csakis egyértelmű, megfellebbezhetetlen fölényem lehet megoldás. Mert stratégiai megoldást keresek: nem a kapcsolattal törődöm, hanem egyedül a csata kimenetelével. Még a Mestert is szeretném rávenni, hogy az én stratégiámat támogassa: „Mondd meg neki, hogy segít-

sen! Mondd meg neki, hogy hagyja abba! Mondd meg neki, hogy ismerje el!”

Mikor Márta arról oktatja ki a Mestert, hogy mit mondjon meg a testvérének, akkor a testvére is ott van. De ő nem beszél vele, csak üzen neki. Amikor ugyanígy teszek, eltávolodom a másiktól. És a Mestertől is, hiszen nem rá figyelek, hanem őt is szeretném a stratégiámba foglalni.

A feleségem elleni győztes stratégiával az a baj, hogy egy személyes, ha úgy tetszik, nőtleneknek való, nincs helye benne a másíknak. Mit ér egy olyan győzelem, amelyben nem lehetek együtt a legközelebbivel? Az ilyen diadal – kénytelen vagyok mindig hamar belátni – igazából veszteség: hiányzik az oldalbordám.

2. Sértett túlzások

„Oké, akkor dobjatok ki itthonról!” „Jól van, akkor elmegyek valahova, hogy ne legyen baj velem”. Az üldözött bujdosó románca. Szegény ártatlan, egyedül a bűjával tocsogó nádasokban, akit csak az elemek értenek meg és fogadnak be. Avagy az önsajnálát pásztorköltészete. Nem vall túl jó ízlésre, messze a saját mércém alatt vagyok ilyenkor. Egyszóval magamtól is eltávolít az efféle szerepjáték, hát akkor a másiktól. De utána hiába nevetem ki magam, újra és újra megkísért ez a lejtésirány.

Néhányszor azt is kipróbáltam, hogy egész tragédiafolyamat alakítsak belőle. Hagytam, hogy lemenjen rajta a nap, esetleg kétszer is. Nekiszomorodott képet vágtam, s olyan súlyossá tettem a néma jelenlétem, amilyené csak tudtam, miközben egész felhőkakukkvárakat építettem magamban a

sérelmeimből. Veszélyes, amikor bonyolult szerepekbe tornázzuk magunkat, hiszen ilyenkor annyira megváltozunk, hogy a másik nem ismer ránk? Létezik – kérdelem most gyónás közben –, hogy ez is én volnék? És már tudom is a választ: ez is én vagyok, csak hogy nem az alakított hős, hanem a pocsek színész.

A megbocsátás titka

István:

Mi fordít meg a rossz irányba vivő lejtésirányokból? Mindekelőtt annak a kínja, amikor olyasmit teszek vagy olyasmi történik, ami eltávolít a feleségemtől. Nehezen viselem a szétválasztottságot attól, akihez közel szeretek lenni. Úgy-hogy viszonylag hamar – titokban azt hiszem, egyre hamarabb – rájövök, hogy mennyire nevetséges a hadba vonulásom ellene.

Olyan is van, hogy ő ráz fel egy kijózanító beolvasással. Ez nem történik gyakran, de olyankor hat – megfordulok.

A legtöbb pedig azon múlik, hogy ez a házasság kezdettől fogva erő- és örömforrás az életemben. Ide mindig könnyű visszatalálnom, s ez mindannyiszor annak (újra)felfedezése, hogy sokkal, de sokkal jobban van dolga a kettőnek. Kétfőnknek. Ha arra gondolok, ki ő nekem, nagyon szájalmasakká válnak a sértődéseim. Idén ünnepeltük a 25 éves házassági évfordulónkat (véletlenül éppen a lengyel Tátrában, ahol igazán, sőt eleve lemondtam a gerinctúrát, csak a tavak közötti sétánk sikerült kicsit hosszúra). Most sokkal többet tudok arról, amit akkor mondtam neki először, amikor ösz-

szeházasodtunk, tudniillik hogy ő kincs, akit rám pazarolt az ég. Így sokkal könnyebb megfordulni az elvesztése irányából.

Azért sem mindegy, mi történik, amikor megbántjuk egymást, mert amit bejártunk, abból nehéz kimozdulni, és oda könnyű visszatérni. Ezt nevezem lejtésiránynak. Ha abban vagyunk jártasak, hogy szeretjük egymást, ebből nehezebben mozdulunk ki, és ha kizökkent is valami, könnyen visszatérünk ide. Ha azonban egyre inkább abban leszünk jártasak, hogy hadakozunk egymás ellen, akkor abba lesz könnyű visszatérni – még akkor is, ha egy szép vakációs napra ébredünk az Adria partján (vagy inkább a Kárpátokban).

Lidia:

A megbocsátás folyamat: időben zajlik, miközben nem lehet felfüggeszteni a mindennapokat. Onnan indul, hogy megszületik bennem az elhatározás: le akarom tenni a sértettséget, a bántást, s az ezzel járó terhet. Ki kell mondanom a sérüléshez, teherhez kapcsolódó érzéseimet, fájdalmamat, haragomat, és fejet kell hajtanom Isten előtt, át kell adnom neki az igazságszolgáltatásra, jóvátételre való vélt vagy valós jogomat. Jézus tanítása arra is biztat, hogy imádkozzam azért, akinek meg kell bocsátanom, mondjak áldást rá, tegyek jót vele. Nem emlékezni meg a sérelemről azt is jelenti, hogy megmaradok a megbocsátásban és az elengedésben.

István:

Az én hitvallásom szerint megbocsátani annyi, mint meg nem történni tenni, ami megtörtént. Jól értsük meg egymást: nem elfeledni, nem elrejtteni, nem megkerülni. Ezeknek sohasem sikerül meg nem történni tenni, ami megtörtént. Meg nem történni csak a megbocsátás teheti az elkövetettet. Van úgy, hogy a másik nem hálás ezért, de még ilyenkor is egészen más szeretetben szenvedni, mint sértődötten. Mikor azt olvasom, hogy „szenvédjétek el egymást szeretetben” (Ef 4,2), mindig az jut eszembe, amikor az *Egyes kőről* lefele jövet egy sziklakürtön próbáltunk ereszkedni, és egy helyen a vállaimra kellett állítanom Lídiát, hogy le tudjunk jönni. A bakancs felhorzsolta a vállam, s mindvégig keményen kellett tartanom magam, hogy mindkettőnk súlyát elbírom. Ennek emléke nemcsak azt magyarázza meg nekem, hogy milyen egymás terhét hordozni, és úgy tölteni be a Krisztus törvényét (Gal 6,2), hanem azt is, hogy „az én igám gyönyörűsége” (Mt 11,30).

A „harmadik fél” szerepe

Lidia:

A házasságban a férfi és nő kapcsolata egy *diádikus* (kétszerplős) kapcsolat. Minden diádikus kapcsolat bomlékony, törékeny. Nagy az esélye annak, hogy stabilizálás céljából bevonódjék egy harmadik: gyermek, szülő, barát, barátnő, munka, hobbi, szenvedély stb. Ezek a „stabilizálók” azonban inkább előbb, mint utóbb a párkapcsolat kiégéséhez vezetnek, mivel nem a számukra kijelölt helyre kerülnek. „A hármas kötél nem hamar szakad el”. (Préd 4,12) A párkapcsolatban Isten jelenléte az a stabilizáló erő, amely kijelöli

a családi élethez tartozó többi személy (gyerek, barát) vagy dolog (munka) igazi helyét és sorrendjét. Nagy kegyelem, hogy ő akkor is tart bennünket, amikor mi esetleg elengednénk egymást, vagy elsodrónánk egymástól.

István:

Nem véletlen, hogy éppen a szeretetben elszenvedés kapcsán kezdtünk egy harmadikat is emlegetni. A harmadik fél szerepe *Immanuel Lévinas* etikai gondolkodásában úgyszólván utólagos, melyet *Jacques Derrida* kritikája nyomán vezetett be. Ha mindenki más egészen más, s minden másiknak kitett vagyok, akkor egyszerre több másikért vagyok felelős. Tudásra azért van szükség, hogy ebben a helyzetben igazságos legyek. Nekem ezen a ponton jobban tetszik Derrida álláspontja, aki szerint azért lakozunk mindannyian a Mórriján, mert sohasem teljesíthetjük egyetlen kötelességünket sem anélkül, hogy ne árulnánk el, ne áldoznánk fel ezzel az összes többi kötelességünket, mint ahogy Isten iránti kötelességének teljesítésével Ábrahám is elárulta a fia iránti és a felesége iránti kötelességét. Tudással nem lehet ennek botrányát feloldani.

A harmadik fél szerepét inkább abban látom, hogy a lévinasi etikai viszony egyáltalán létrejöhesse. Sohasem belőlem ered a szeretet, előbb valakinek meg kell tanítania engem a szeretetre. Valakinek, aki irányomban úgy tesz, ahogy tőlem várja. „Ő előbb szeretett minket” (1Jn 4,19), és így tanított: „Amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást” (Jn 13,34). Az ilyen parancsolat nemcsak előír egy viszonyt, hanem olyan kapcsolatteremtésre készítet, amely ebben a parancsolatban irányomban és mások irányában már történik. És nem egyszerűen érvényességének elfogadását kéri, hanem ráhangolódást az ilyen tájékozódás ritmusára, rezonanciát ennek a kapcsolatteremtésnek a gesztusaival. A lévinasi szubjektum „abszolút múltja” – a kritikát nem kritikailag meghaladó etikai olvasatban – egy ilyen kapcsolatteremtés elsőbbsége. Azért van esélye a házasságnak, a szeretetnek és a megbocsátásnak, mert Krisztus szeretete nemcsak történelmi tény, hanem mindennapi esemény is a világban.

Lidia:

Ha van lejtési iránya a megbántódásnak, van sodrása a hálának is. Ilyenkor átélem, hogy az igazán az enyém, amiért hálás vagyok. Ez a hála-flow azoknak az ajándékoknak az előszámlálása, amelyeket a társamban nyertem. Jó gyakorlat ez a házastársaknak, mert ha az objektív, mindennapi tényektől indulunk is el, tapasztalhatjuk, hogy egyre áradóbbá válik a felsorolás:

- köszönöm, hogy 25 éve a férjem vagy
- köszönöm, hogy a három gyermekem apja vagy
- köszönöm, hogy minden hónapban hozol fizetést
- köszönöm, hogy együtt mehetek veled gyülekezetbe
- köszönöm, hogy elfogadod a szüleimet...

István:

Kiönteni az örööm Isten előtt a másikért – a hálának ez a hármas kötése megsokszorozza, amim van: így gazdagít. Már nemcsak annak örülök, hogy kincs a feleségem, hanem annak is, hogy olyan Istenem van, aki őt rám pazarolta.